

Alle tiders Nordsjælland

MUSEUM NORDSJÆLLANDS
ÅRBOG 2018

Folkeskolen på vej i Fredensborg i 1920'erne

AF HANS JØRGEN WINTHNER JENSEN

Folkeskolen, som vi kender den i dag, er et resultat af en lang historisk proces. Folkeskolen er ikke bare et resultat af politiske beslutninger på landsplan, men i høj grad af lokale forhold. Derfor var der tidligere stor forskel på skolevæsenet på land og i by. Desuden fik skolen en særlig karakter i de kommuner, som nok var landkommuner, men samtidig havde bymæssige bebyggelser. En sådan kommune var Fredensborg. I artiklen beskrives det, hvorledes byens skolevæsen i perioden fra ca. 1900 til ca. 1925 tog små skridt på vejen mod den gratis, skattefinansierede folkeskole for alle. Den folkeskole, som kunne give adgang til en videregående uddannelse. Et vigtigt problem, som vil blive behandlet her, er spørgsmålet om, hvem der tog initiativet til og støttede de lokale skolereformer, som kan siges at foregribe en senere tids reformer, som ophævede forskellen på land og by i skolemæssig henseende.

*Marinus Sørensen
1884-1957. Overlærer,
senere inspektør, ved
Fredensborg Skole
1921-1951.*

Den offentlige skole 1900-1920

*"Det har været en interessant diplomatisk opgave inden for børnenes verden at søge forenet de ret udtalte sociale modsætninger: et lille, men typisk bysamfund, handel, håndværk, arbejdere og en lige så typisk ren landbefolkning."*¹

Sådan sammenfatter Marinus Sørensen i sine erindringer fra 1953 sit virke som førstelærer og siden skoleinspektør ved Fredensborg Skole 1921-1951. Som udefra kommende havde han et skarpt blik for modsætningerne i den lille kommune, som han kom til i 1921 – nemlig Asminderød-Grønholt. Citatet er brugt som indgangsbøn til artiklen her, fordi det siger noget helt centralt om baggrunden for den lokale folkeskole.²

Spørgsmålet er, om den offentlige skole i Asminderød-Grønholt i 1920'erne udviklede sig i retning af at blive en folkeskole ikke bare af navn, men også af gavn. For at kunne forstå undersøgelsen og udviklingen i Asminderød-Grønholts kommunale skolevæsen, er det vigtigt at have in mente, at datidens offentlige skole adskilte sig meget fra nutidens.

Sagen var nemlig den, at de undervisningspligtige børn gik i vidt forskellige skoler alt efter om de boede på land eller i by. Der var ligeledes forskel på skolegangen for børn af fattige og rige forældre i købstæderne. Ordet folkeskole optræder første gang i en lovtæst fra 1899 – nemlig i "Lov om forskellige forhold vedrørende Folkeskolen". Den lovgjaldt hele Danmark, såvel by som land, så i lovgivningens forstand havde man en folkeskole. Man kan imidlertid ikke sige, at der var tale om én folkeskole for hele folket i praksis.

I landkommunerne fandtes den landsbyordnede

undervisning. Her blev de undervisningspligtige børn mellem 7 og 14 år undervist i to klasser, nemlig i yngre og ældre klasse. De kunne dog også være inddelt i fire klasser. Klassekvotienten var højere end i købstæderne, og fagrækken var kortere. I de landsbyordnede skoler var der ikke undervisning, der kunne føre til eksaminer, der gav adgang til videregående uddannelser. Hvis et landbop barn skulle have en eksamen, måtte forældrene have ressourcer til at lade barnet frekventere den nærmeste købstadsordnede skole eller en privat skole.

I købstæderne bestod den offentlige skole dels af en skole, hvor forældrene betalte et mindre beløb for undervisningen, og dels af en gratis skole, kaldet friskole, for dem hvis forældre ikke kunne betale. I friskolen rådede man over langt færre ressourcer og kunne derfor kun give de fattige børn en undervisning af lavere kvalitet end i betalingskolen; men købstadsskolerne underviste i flere fag, i flere timer pr. elev og havde en lavere klassekvotient end de såkaldte landsbyordnede skoler, hvor man som oftest kun gik i skole hver anden dag og

Fredensborg Skole efter 1906. Fredensborg Arkiverne.

det i klasser med flere årgange sammen. Så sammenfattende og skarpt formuleret kan man sige, at skoletilbuddet til børnene på landet var dårligere end tilbuddet til købstadsbørnene.

Desuden fandtes i købstæderne, og i en vis udstrækning i landkommunerne, private skoler, der blev drevet som forretninger, hvor forældrene derfor skulle betale.

Med almenskoleloven af 1903 indførtes den såkaldte mellemskole og dertil hørende mellemskoleeksamen. Den var beregnet for børn mellem 11 og 14 år, og den skulle give adgang til realklassen/realeksamen og til gymnasiet/studentereksamen; men denne skoleform indførtes ikke i de landsbyordnede skoler, og langt fra i alle offentlige købstadsordnede inden 1920. Derimod tog mange private skoler denne form til sig som en ny indtægtskilde.

Der var altså lang vej til, at man kunne tale om den danske folkeskole som en fælles, gratis, skattefinansieret skole for alle danske børn på land og i by, uanset social baggrund – en folkeskole, der også kunne give adgang til en videregående uddannelse. En folkeskole ikke bare af navn, men også af gavn.

Asminderød-Grønholt 1900-1920

Da skolevæsenet ikke udviklede sig i et tomrum, men som en del af lokalsamfundet, er det nødvendigt med et kort rids af Asminderød-Grønholt Kommunes historie. Navnet siger ikke mange noget i dag, så det er nok hensigtsmæssigt at gøre opmærksom på, at kommunen skiftede navn til Fredensborg-Humlebæk i 1972, som i 2007 blev lagt sammen med Karlebo Kommune til Fredensborg Kommune.

Asminderød-Grønholt landkommune havde i lig-

hed med andre kommuner i Nordsjælland siden 1700-tallet været forkælet, hvad angår vejnet, i kraft af kongevejene. De var blevet anlagt for at lette kommunikationen mellem København og de nordsjællandske kongeslotte. I 1864 åbnede den såkaldte Nordbane, der var en jernbanelinje fra København over Hellerup, Lyngby, Holte, Birkerød, Lillerød, Hillerød, Fredensborg og herfra videre til Helsingør. Det betød togafgange mod København og Helsingør tre gange daglig til gavn for såvel person- som godstransport. Dermed var en vigtig forudsætning for den vækst, som området kom til at opleve i 1900-tallet, på plads.

Jernbanen gav anledning til den bebyggelse og de erhverv, som man så i alle andre stationsbyer, som blev centre for den lokale handel, service- og håndværksvirksomhed, godt hjulpet på vej af ophævelsen af de gamle købstæders monopol på håndværk og handel og indførelsen af næringsfrihed i 1862; men i Fredensborg fik udviklingen en speciel drejning. For det første tiltrak området mange rekonvalescenter og pensionister. For det andet tiltrak man mange landliggere, som lejede sig ind hos de lokale. De få, der havde råd til at erhverve en bolig her, boede og arbejdede som oftest i København i vinterhalvåret.

I slutningen af 1800-tallet og i starten af 1900-tallet oplevede Fredensborg en stærk vækst og byggeaktivitet, der resulterede i, at antallet af ejendomme i Fredensborg voksede med næsten 60 %. En integreret del af væksten var den modernisering, som Asminderød-Grønholt oplevede. I 1906 kunne man tage såvel gas- som vandværk i brug. I 1913 fik Fredensborg nedlagt kloakrør, og i vinteren 1917-18 nåede elektricitetsforsyningen ud til alle, der havde de nødvendige installationer.

Nordbanen havde begunstiget områderne inde i

landet, hvorimod områderne ved Øresundskysten ikke havde fået denne vitaminindsprøjtning. Det fik de i 1897, hvor kystbanen åbnede. I starten var den imidlertid kun dobbeltsporet fra København til Rungsted. Først i 1921 blev den dobbeltsporet fra Rungsted og nordpå.

I et forsøg på kort at beskrive ændringerne i kommunen i begyndelsen af 1900-tallet kan man starte med befolkningsudviklingen. I 1901 boede der 5.064 indbyggere. I 1916 var tallet steget til 5.479, for i 1921 at være oppe på 5.888, således at befolkningstallet i de to første årtier af 1900-tallet steg med godt 16 %.

Bag denne beskedne vækst gemte der sig nogle forskydninger mellem de bymæssige bebyggelser og kommunens store landområde til fordel for de førstnævnte, således at godt halvdelen af kommunens indbyggere omkring 1920 boede i bymæssige bebyggelser.

Skellet mellem land og by i Asminderød-Grønholt kom til udtryk i det politiske liv. Konflikten mellem de voksende bysamfund i Fredensborg og

Klasseværelse på Fredensborg Skole, uden år, Fredensborg Arkiverne.

kystdistriktet – det vil sige Humlebæk-Sletten – i kommunen og landområderne viste sig i uenighederne omkring forsyningen med gas, vand og el. Diskussionen gik på det forhold, at alle kommunens indbyggere skulle deltage i bekostningen, men at det som oftest var byboerne, der fik gavn af de store investeringer. I hvert fald i starten.

Hvis man kort skal karakterisere de samfundsmæssige ændringer og forskydninger i Asminderød-Grønholt Kommune i de to første årtier af 1900-tallet, kan man sige, at Fredensborg og Kystdistriktet oplevede såvel kvantitative som kvalitative ændringer, medens landsbyerne i sammenligning hermed nærmest stod stille.

Skolevæsenet i en landkommune med bymæssig bebyggelse

Dobbeltheden i Asminderød-Grønholt Kommune med hensyn til bebyggelse og erhverv var et vilkår, som den delte med 72 andre kommuner med tilsammen over 200.000 indbyggere. De dannede i 1915 deres egen organisation ved siden af købstædernes og landkommunernes med navnet "Fællesorganisationen af Landkommuner med bymæssig bebyggelse".

Hvis man sætter lighedstegn mellem Nordsjælland og det gamle Frederiksborg Amt havde "Fællesorganisationen af Landkommuner med bymæssig bebyggelse" ni kommuner som medlemmer i Frederiksborg Amt. Yderligere fem kommuner fra den nordlige del af Københavns Amt på grænsen til Frederiksborg Amt var medlemmer. Det ville være interessant at undersøge og sammenligne udviklingen i alle disse kommuners skolevæsen, for at se om de alle gennemløb en lignende udvikling; men indtil videre er det kun blevet til Hørsholm Kommune, som blev behandlet i sidste års udgave af "Alle

Tiders Nordsjælland", og altså her Asminderød-Grønholt.

Dobbeltheden i Asminderød-Grønholts struktur med hensyn til bebyggelse og erhverv kommer også til udtryk i det kommunale skolevæsen. I 1906 åbnedes Fredensborg Centralskole. Her undervistes de undervisningspligtige børn i syv klasser inddelt efter alder, og de undervistes hver dag. I kommunens øvrige syv skoler undervistes børnene i henholdsvis to og fire klasser på tværs af deres alder. Børnene var således kun inddelt i to klasser i Langstrup, Vexebo, Dauglække, Toelt, Grønholt og Lønholt. I skolen i Sletten havde man valgt en mellem-løsning, da børnene her var inddelt i fire klasser. Men fælles for alle de nævnte skoler var, at børnene kun gik i skole hver anden dag.

I Sletten Skole havde eleverne haft undervisning tre timer hver dag i et par år omkring århundredeskiftet. Denne hverdagsundervisning var blevet gennemført efter henstilling fra skoledirektionen, men ordningen svarede ikke til beboernes ønsker. Efter kort tid søgte de om igen at få indført undervisning hver anden dag, da de på grund af deres økonomiske forhold ikke kunne undvære børnene hver dag. Desuden spildtes for meget tid, når børnene skulle gå den lange vej fra Humlebæk til Sletten hver dag. I første omgang strittede sognerådet imod; men da beboerne insisterede på at få hverdagsundervisningen erstattet af hverandendagsundervisning, og da skolekommissionen anbefalede ændringen, bøjede sognerådet sig. Og først i 1929 indførtes hverdagsundervisning ved Sletten Skole – efter udtrykkeligt ønske fra beboerne.

Når beboerne i skoledistriktet, hvor Fredensborg Centralskole lå, kunne leve med, at deres børn gik i skole hver dag, skyldtes det ikke nødvendigvis, at de ikke var afhængige af børnenes arbejde. Nej sa-

Fredensborg Skole med elever og lærere 1920. Fredensborg Arkiverne.

Vexbo Skole med elever og lærere ca. 1925. Th. lærer Aagesen og tv. fru Aagesen og lærerinde fru Petersen. Fredensborg Arkiverne.

gen var, at de til gengæld for at gå i skole hver dag, kun gik i skole halvdelen af dagen, for det samlede timetal var det samme, hvad enten man gik i skole hver eller hver anden dag. Det betød, at disse børn kunne kombinere deres halve skoledag med et halvdagsjob, hvad der var almindeligt i byerne, hvor to børn ofte deltes om et heldagsarbejde. Forskellen på Centralskolens hverdagsundervisning og de andre syv skolers hverandendagsundervisning afspejler derfor sandsynligvis forskellige typer af arbejdsmarked i henholdsvis det bymæssige Fredensborg og i de områder, hvor erhvervslivet var præget af landbrug og fiskeri. En anden mulig forklaring kunne være, at relativt flere forældre i Fredensborg var så velstående, at de ikke var afhængige af børnenes arbejde.

Der var selvfølgelig ikke tale om, at der eksisterede to helt, med vandtætte skotter, adskilte arbejdsmarkeder for børn i denne lille kommune. Desuden

udviklede erhvervslivet sig, og dermed udviklede arbejdsmarkedet sig – også det for børn. Det afspejlede sig også i skolens hverdag og forsøget på at regulere også børnenes liv og skoleliv. Man skelnede mellem lovlige og ulovlige forsømmelser. Til de første hørte de forsømmelser, der skyldtes sygdom, hårdt vejr og ufremkommelige veje. Disse forsømmelser medførte ikke bøder. Det gjorde derimod de ulovlige; men hvad der var ulovlige forsømmelser, hvorvidt de skulle medføre bøder og hvor store disse skulle være, fortolkedes vidt forskelligt fra kommune til kommune og forandredes over tid. Det er derfor bemærkelsesværdigt, at sognerådet i 1907 vedtog "... for indeværende Aar at undlade at ikende de af de skolesøgende Børn, som søge Centralskolen og som deltage i Høstarbejdet Bøder for Forsømmelser i Høsttiden". Hvorimod samme sogneråd året efter vedtager ikke at eftergive bøder for skoleforsømmelser på grund af høsten.

Daugløkke Forskole med elever og lærerinde 1921. Fredensborg Arkiverne.

Toelt Skole med elever og lærer 1922 eller 1923. Fredensborg Arkiverne.

Forslag til indførelse af mellemskole og mellemskoleeksamen

Som det forhåbentlig fremgår af det foregående var Asminderød-Grønholt omkring 1920 en kommune med to ansigter. På den ene side havde man de store landområder præget af landsbyer og landbrug. På den anden side havde man den bymæssige bebyggelse, Fredensborg, Humlebæk og Sletten, med deres villabebyggelse. Denne struktur havde givet anledning til et skolevæsen, der på tilsvarende vis var todelt, et skolevæsen, hvor man på den ene side havde centralskolen med købstadslignende forhold (hverdagsundervisning, aldersinddelt undervisning i syv klasser), på den anden side havde kommunen syv skoler med landsbyordnet undervisning (to eller fire klasser, hverandendagsundervisning).

Det er ikke bare en sen eftertid, der ser sådan på det. I anledning af en forespørgsel fra sognerådet havde Indenrigsministeriet "resolveret, at Fredensborg By maa betragtes som bymæssig Bebyggelse, medens den øvrige del af Kommunen anses som almindelig Landkommune."³ Hvorfor sognerådet spurgte Indenrigsministeriet om kommunens status, er ikke helt klart; men det hænger sandsynligvis sammen med overvejelser i sognerådet om en ændring af skolevæsenet, for kort tid efter indløb endnu en skrivelse fra Indenrigsministeriet. Heri hedder det, at kommunen eventuelt godt kan indføre købstadsordning for centralskolens vedkommende, medens den hidtidige ordning kan bibeholdes for de øvrige skolers vedkommende.

I forlængelse heraf fremsattes et forslag om oprettelse af realklasse eller mellemskoleklasse ved

Fredensborg Centralskole⁴. Dermed sattes en proces i gang som foreløbig endte med en ny skoleplan, som vedtoges af sognerådet og stadfæstedes af Undervisningsministeriet 12. april 1921. Heri blev det slået fast, at Centralskolen i Fredensborg var undergivet de for købstadsskoler gældende regler. Desuden var det planen, at denne skole skulle bestå af følgende tre afdelinger: 1. Grundskolen for børn fra den skolepligtige alders begyndelse indtil 11-årsalderen med fire fortløbende etårige klasser, 2. Hovedskolen for børn fra 11 til 14 år med tre fortløbende etårige klasser, og 3. Mellemkolen for børn fra 11-årsalderen med fire mellemkoleklasser. Kommunens øvrige syv skoler skulle forblive landsbyordnede. Fire af skolerne skulle have fire klasser og tre skulle have to klasser.

Indførelse af præliminæreksamen

Planen overhalede imidlertid af virkeligheden. Skolekommissionen vedtog nemlig allerede 16. marts 1922, efter indhentet erklæring fra overlæreren, at

anbefale sognerådets andragende om at måtte udsætte oprettelsen af mellemkole ved Fredensborg Centralskole. Derfor er planen, som den findes i Undervisningsministeriets arkiv, da også forsynet med en håndskrevet påtegning, hvor der står: "Oprettelse af Mellemkolen udsattes indtil videre."

Den nævnte overlærer var Marinus Sørensen, der var blevet ansat, efter at den nye skoleplan var blevet stadfæstet af Undervisningsministeriet. Ligesom han spillede en vigtig rolle ved udsættelsen af indførelse af mellemkolen, var han af betydning for, at tanken om at lade det kommunale skolevæsen udbyde undervisning, der forberedte børn til en eksamen – mellemkoleeksamen eller realeksamen – dukkede op igen. Han fremsatte 6. marts 1924 i skolekommissionen et forslag i den retning. Behandlingen af forslaget blev udsat; men det er værd at bemærke, at man besluttede at besøge Gilleleje Skole, hvor en ordning, som den foreslåede, var gennemført.

Om det var besøget på skolen i Gilleleje, der

Marinus Sørensen (1884-1957) overlærer, senere skoleinspektør, ved Fredensborg Skole 1921-1951. Fredensborg Arkiverne.

Marinus Sørensen

Marinus Sørensen er så beskeden, at han ikke nævner den måske vigtigste, hvad angår den konkrete udformning af skoleplanen – nemlig sig selv. Han var født i 1884 i Visborg i nærheden af Hadsund. Han voksede op under små kår; men forældrene prioriterede skolegang så højt, at han allerede som femårig blev sendt til privat undervisning, hvorefter han kom i den lokale landsbyskole – fire år i yngste klasse og tre i ældste klasse. Om sommeren gik de yngste i skole fem dage og de ældste én dag. Om vinteren tog de store revanche med fire dage om ugen; mens de små måtte tage til takke med to.

Alting tegnede til, at han efter den stråtækte skolegang skulle i lære som mølledreng; men hans lærer greb ind og fik formidlet et tilbud om en friplads ved Hadsund Realskole, hvor han i 1902 tog almindelig forberedelseseksamen også kaldet præliminæreksamen – den eksamensform, han var med til at indføre i Asminderød-Grønholt. I 1906 tog han lærereksamen ved Ranum Seminarium, og 1911-21 var han lærer ved Aalborg kommunale skolevæsen i en periode, hvor kommunens skolevæsen reformeredes.

Det var med denne bagage Marinus Sørensen blev ansat som førstelærer ved Fredensborg Centralskole i 1921.

gjorde udslaget eller hvad, vides ikke; men på mødet i skolekommissionen otte dage efter vedtoges overlærerens forslag enstemmigt, og man vedtog, efter at have hørt lærerrådets mening, at ansøge Undervisningsministeriet om at lade skoleplanen af 12. april 1921 træde i kraft snarest muligt. Dog skulle den vedtagne skoleplans § 2 ændres, således at der i stedet for fire mellemskoleklasser indføres "2 Realklasser med Præliminærexamen som Maal". Skolekommissionen anmodede i øvrigt overlærer Sørensen om at formulere teksten til indstillingen.⁵

Sognerådet fulgte indstillingen fra kommissionen ved at vedtage at søge Undervisningsministeriet om fritagelse for indførelse af mellemskole imod at indføre "en Realskole med Præliminæreksamen som Maal."⁶ Overlærer M. Sørensens forslag til skoleplan for Centralskolen, hvorefter der skulle indføres to klasser med præliminæreksamen som formål, blev vedtaget i skolekommissionen 28. januar 1925.

Skolepenge eller ej

I et velfærdshistorisk perspektiv er det vigtigt, om den ændring af skolevæsenet i Asminderød-Grønholt, som behandles her, medførte indførelse af skolepenge. Emnet blev taget op i skolekommissionen i anledning af, at Undervisningsministeriet forlangte en udtalelse angående betaling af skolepenge for undervisning i realklassen, og skolekommissionens henstilling til sognerådet i den forbindelse er vigtig. Kommissionen var enig om at henstille "*til Sogneraadet at Undervisningen for inden-kommunale Børn er gratis men at dersom Sogneraadet ikke mener at kunne gaa med paa en saadan Ordning (som Skolekommissionen dog af Hensyn til Skolens Trivsel maa anse for den sundeste) maa i saa Fald bede om at mindst 1/3 af de Børn der*

Gilleje Skole med elever og lærere i 1923. Marinus Sørensen og lokalpolitikere fra Asminderød-Grønholt aflagde besøg på Gilleje Skole inden de tog den endelige beslutning om at reformere kommunens skolevæsen. Gribskov Arkiv. Gribskov Arkiv har oplysninger om personerne på fotografiet.

benytter Undervisningen i Realskolen maa faa gratis Undervisning."

Medlemmerne var således enige om, at undervisningen burde være gratis, altså skattefinansieret, hvad der er en forudsætning for, at skolevæsenet kan kaldes en folkeskole, ikke bare af navn, men

Fredensborg Skole. 3. real 1929 med frk. Bro og A. Romose. Fredensborg Arkiverne.

også af gavn. Tilsyneladende var der bred enighed i den sag, for spørgsmålet om skolepenge ses ikke behandlet sidenhen, og tilsyneladende indførtes ikke skolepenge i Asminderød-Grønholt.⁷

Hvad angår spørgsmålet om, hvorvidt bøger og materiale skulle være gratis og skattefinansieret, er formuleringerne i de to skoleplaner ikke helt enslydende. I planen fra 1921 hedder det, at al undervisning, bøger og materiale er gratis for de i kommunen hjemmehørende børn *"dog kun for så vidt Forældrene ikke selv ønsker at anskaffe dem"*. Denne plan ændredes, som beskrevet ovenfor, for Fredensborg Centralskoles vedkommende, og i

Asminderød-Grønholt sogneråd 1921-1925. Fredensborg Arkiverne. På fotografiet ses fra venstre mod højre: arbejdsmand Hans Rasmussen, Langerød, savværksarbejder N.P. Petersen, Fredensborg, gårdejer Rasmus Mathisen, Lønholt, gårdejer Hans Hansen, Danstrup, gårdejer Edv. Nielsen, Toelt, direktør I. Hansen, Humlebæk, trafikassistent J. Kure, Fredensborg, kommunesekretær Poul Hedegaard, Fredensborg, gårdejer J. Børgesen, formand, Langstrup, gårdejer Carl Nielsen/kasserer, Grønholt, gårdejer Hans Olsen, Endrup, biografejer Peter Hansen, Fredensborg, parcellist J. Jensen, Toelt, muremester P. Jørgensen, malermester H. Jessen og fisker Hvidtfeldt Larsen.

den nye plan hedder det, at bøger og materiale var gratis i folkeskolen, *"Bøger dog kun for saa vidt Forældrene ikke selv kan anskaffe dem."* Disse formuleringer rejser nogle spørgsmål: Var der to forskellige regler for henholdsvis de landsbyordnede skoler og Fredensborg Centralskole? Var der forskellige regler for Centralskolen alt efter om børnene gik i folkeskolen eller realskolen? Spørgsmålene kan ikke besvares her og nu; men i Fredensborg Centralskole var bøger og undervisningsmidler ikke uden videre gratis. Det var de kun for de fattige.

Hvem kan tage æren?

Det ville have været meget oplysende, hvis der kunne peges på de konkrete årsager til, at man oprindeligt foreslog, at man oprettede en mellemskole, og de konkrete årsager til, at man faktisk vedtog denne model. Det ville endvidere have kastet lys over den lokale skolepolitik, hvis det havde været muligt at påvise motiverne bag udskydelsen af mellemskoleplanen og den senere omkalfatring til det, som overlærer M. Sørensen senere beskriver som *"Præliminærskole med 4 Klassetrin."*⁸ I det arkivaliske materiale findes imidlertid ikke vidnesbyrd, der tillader at sige noget om disse årsager og motiver; men meget tyder på, at denne skole- og eksamensform passede bedre for realskoler på landet og i stationsbyer under opbygning end mellemskoleundervisning og mellemskoleeksamen. Desuden var de fleste timer fælles for børnene i første real og 6. klasse såvel som for børnene i anden real og 7. klasse. Det var kun i matematik og sprog, at undervisningen i realklassen foregik for sig selv. Det gjorde reformen knap så omkostningsfuld.

Hvem var det, der gennemførte reformen af skolevæsenet i Asminderød-Grønholt? I sin lille bog *"Fredensborg Kommune- og Realskole som køb-*

stadsskole gennem 25 Aar" fra 1946 roser overlærer Marinus Sørensen de sognerådsmedlemmer, som i 1920 vedtog indførelsen af købstadsordningen med en eksamensskole, for deres sunde blik og klare fremsyn. I dette sogneråd med 15 medlemmer fyldte gårdmændene godt op. De talte seks medlemmer, hvortil kom en parcellist. Den næststørste gruppe var de tre fiskere fra Sletten. Hertil kom: en bankdirektør, en biografejer (også omtalt som hotel-ejer), en trafikassistent, en smedemester og endelig rådets enlige kvinde – en dameskrædder. Da der var et skel mellem land og by, er det vigtigt at gøre opmærksom på, at af de ovennævnte kom de fem fra Fredensborg, de tre fra Sletten og de resterende syv fra kommunens store landområder.

Hvad angår sognerådsmedlemmernes partitilhørsforhold, forholdt det sig sådan, at ved valget i 1917 fik Socialdemokratiet fire, Det radikale Venstre to og Fælleslisten for Højre og Venstre hele ni medlemmer valgt. Ved valget i 1921 gik Socialdemokratiet et mandat frem på bekostning af Fælleslisten. Men de partipolitiske skel kom ikke til udtryk i den her behandlede reformproces. De viste sig dog i et andet skolepolitisk spørgsmål, nemlig i spørgsmålet om, hvorvidt kommunens skolevæsen skulle udbygges i "Kystdistriktet". Beboerne her søgte i 1924 om indførelse af undervisning hver dag og opførelse af en "Centralskole", og de støttedes af den socialdemokratiske sognerådgruppe; men forslaget nedstemtes af et flertal i sognerådet. Først i 1929 får Kystdistriktet sin skoleudvidelse og hverdagsundervisning.

Når der er gjort noget ud af at gøre rede for sognerøddernes partitilhørsforhold, skyldes det to forhold. For det første er folkeskolen i dag genstand for heftige partipolitiske diskussioner. Det er derfor interessant, at det var ikke tilfældet i Fredensborg i

J. Børgesen. Gårdejer fra Langstrup (1862-1936). Sognerådsformand 1909-1933.

1920'erne. For det andet har historikere diskuteret, hvem der kan tage æren for udviklingen af den danske velfærdsstat. I forhold til den diskussion, er det interessant, at alle partier stemte for ændringerne af skolevæsenet i Fredensborg i 1920'erne.

Afslutning

Asminderød-Grønholts skolevæsen tog et skridt frem mod at blive en folkeskole af gavn i 1920'erne. Fredensborg Centralskole havde været købstadsordnet siden 1906; men skolen havde ikke en overbygning, der gav eleverne mulighed for at læse videre. Det fik man med indførelsen af den fireårige realskole, der ledte frem til præliminæreksamen. Og undervisningen her blev gratis, så kommunens børn var ikke længere henvist til udenbys kommunale skoler eller private betalingskoler, hvis de ville i gymnasiet. Dog skulle der betales for undervisningsmateriale.

Asminderød-Grønholt sogneråd 1921-1925 på udflugt. Fredensborg Arkiverne.

Set fra 2018, hvor skolepolitik altid fremkalder hede diskussioner, er det bemærkelsesværdigt, at ændringerne af skolevæsenet gennemførtes i total enighed på tværs af partiskel, sociale og økonomiske skel. Og ikke mindst på tværs af det dybe skel og modsætningsforhold mellem land og by.

Kommunens øvrige syv landsbyordnede skoler bestod imidlertid fortsat indtil 1936-1940, hvor de nedlagdes, og eleverne med få undtagelser blev overført til Fredensborg Kommune- og Realskole.

Kommunens skolevæsen havde dermed siden 1907 ændret sig fra at være landsbyordnet til at være købstadsordnet. Det var en ændring, som andre kommuner havde foretaget. Det fælles for mange af dem var, at de var landkommuner, men havde bymæssig bebyggelse, altså var en mellemting mellem landkommuner og købstadskommuner. Disse kommuner havde altså valgt en særlig vej ind i velfærdssamfundet, hvad angår skolevæsenet. Velfærdssamfundet var ikke ens overalt. Det var også lokalt bestemt, eller måske skal man snarere sige regionalt bestemt, for spørgsmålet er, om

ikke man kan tale om en nordsjællandsk variant af velfærdssamfundet?

Set i det lys, tager Marinus Sørensens ord, som er citeret i indledningen, sig ud som en beskrivelse af det sindige arbejde med at realisere velfærdssamfundet i det Nordsjælland, som hverken var land eller by, men både og.

Tak

Der skal her lyde en stor tak til Fredensborg Arkiverne ved Lise Schifter og Elisabeth Durafour for hjælp med materiale til artiklen.

Noter

1. Sørensen 1959, s. 76.
2. Denne artikel er en bearbejdet udgave af forfatterens artikel *Folkeskolen mellem land og by i Nordsjælland 1900-1925*, som forventeligt vil blive publiceret i *Gransk* i løbet af 2018. Her findes den nødvendige dokumentation. Se endv. Jensen 2017 som behandler samme emne for Hørsholms vedkommende.
3. Asminderød-Grønholt Kommune, Sognerådet Forhandlingsprotokol 1918-1935 under 13/1, 6/2 og 23/3 1920.
4. Asminderød-Grønholt Kommune, Sognerådet Forhandlingsprotokol 1918-1935 under 23/3 1920.
5. Protokol for Asminderød-Grønholt Skolekommission. Forhandlingsprotokol 1903-1955 under 6/3 og 14/3 1924.
6. Asminderød-Grønholt Kommune, Sognerådet Forhandlingsprotokol 1918-1935 under 26/6 1924.
7. Jensen, HJWJ. 2018 (upubl.).
8. Sørensen 1946, s. 9.

Litteraturliste

Christensen, F., B.S. Larsen og E. Thomsen 2007: *Humblebæk Skole gennem 100 år. Fredensborg-Humblebæks Lokalhistoriske Forenings Årsskrift*. Fredensborg-Humblebæk Lokalhistoriske Forening.

www.danmarkshistorien.dk

Folketal, areal og klima 1901-1960. Statistiske Undersøgelser. Nr. 10. Kbh. 1964.

Gjøløff, A.K. og A.F. Jacobsen 2014: *Da skolen blev sat i system 1850-1920*. de Coninck-Smith, N. og C. Appel (red.): Dansk skolehistorie 3. Hverdag, vilkår og visioner gennem 500 år. Bind 3, Aarhus Universitetsforlag.

Gjøløff, A.K. m.fl. 2014: *Da skolen blev sin egen 1920-1970*. de Coninck-Smith, N. og C. Appel (red.): Dansk skolehistorie 4. Hverdag, vilkår og visioner gennem 500 år. Bind 4. Aarhus Universitetsforlag.

Heiberg, P. 2017: *Spor, huse og folk. 150 års jernbanehistorie i Fredensborg Kommune*. Humlebæk Lokalhistoriske Forening og Fredensborg Lokalhistoriske Arkiv.

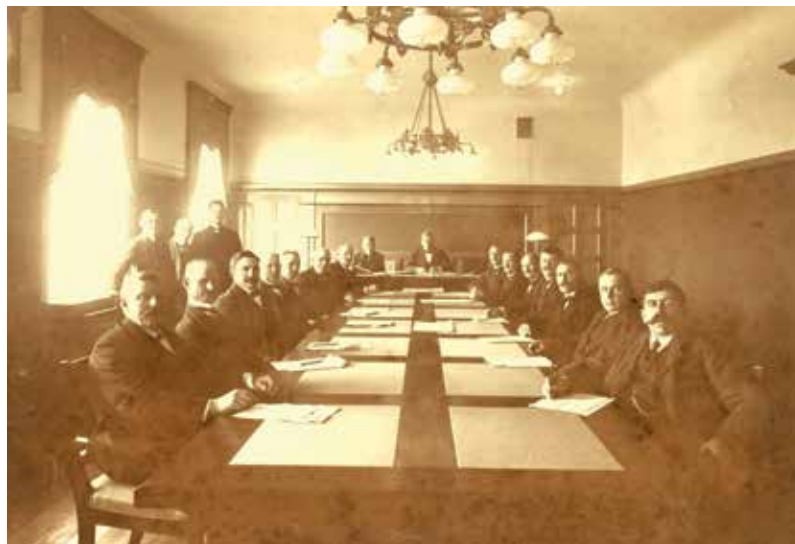
Jacobsen, H.K. 2006: *Fredensborg Skole*. Fredensborg-Humblebæk Lokalhistoriske Forening og Fredensborg Lokalhistoriske Arkiv.

Jensen, H.J.W. 2017: Folkeskolen på vej i Hørsholm i 1920'erne. *Alle tiders Nordsjælland. Museum Nordsjælland Årbog 2017*, s. 97-106.

Jensen, H.J.W 2014: Brudstykker af Hørsholms skolehistorie. *Hørsholm Egns Museum Årbog 2014*, Museum Nordsjælland.

Kolstrup, S. 1998: *Velfærdsstatens rødder. Fra kommunesocialisme til folkepension*. København.

Larsen, B.S. 2007: *Humblebæk Skole gennem 100 år. Årsskrift for Fredensborg-Humblebæk Lokalhistoriske Forening*. Fredensborg-Humblebæk

Lokalhistoriske Forening og Fredensborg Lokalhistoriske Arkiv.

Larsen, B.S. 2007a: Sletten Skole 1907-1926. *Humblebæk Skole gennem 100 år. Årsskrift for Fredensborg-Humblebæk Lokalhistoriske Forening for 2007*. Fredensborg-Humblebæk Lokalhistoriske Forening og Fredensborg Lokalhistoriske Arkiv.

Larsen, B.S. 2007b: Sletten Skoles udvidelse 1929. *Humblebæk Skole gennem 100 år. Årsskrift for Fredensborg-Humblebæk Lokalhistoriske Forening for 2007*. Fredensborg-Humblebæk Lokalhistoriske Forening og Fredensborg Lokalhistoriske Arkiv.

Madsen, C.B.E. 2003: *Fra Fredensborg. Bygninger – Borgere – Begivenheder*. Bevaringsforeningen "Fredensborg" og Fredensborg-Humblebæk Lokalhistoriske Forening.

Nordsjællands Socialdemokrat.

Sørensen, M. 1946: *Fredensborg Kommune- og Realskole som købstadsskole gennem 25 Aar 1921-1946*. Fredensborg.

Asminderød-Grønholt sogneråd 1925-29. Fredensborg Arkiverne.

Sørensen, M. 1959: En skolemands erindringer. *Kultur og Folkeminder*, 11, s. 70-76.

Trap, J.P. 1898: *Kongeriget Danmark 3. udgave. Andet Bind. Frederiksborg, Københavns, Holbæk, Sorø og Præstø Amter*. Gad, København.

Trap, J.P. 1920: *Kongeriget Danmark 4. udgave. Andet Bind. Frederiksborg, Københavns, Holbæk, Sorø og Præstø Amter*. Gad, København.

Skolekommissionens Forhandlingsprotokol 1903-1955. Rigsarkivet.

Valgavis for Hørsholm, Birkerød og Bloustrød Kommuner udgivet af de socialdemokratiske Foreninger 1913, 1917 og 1921. Fredensborg Arkiverne.

Arkivalier

Asminderød-Grønholt Kommune (Fredensborg-Humlebæk). Rigsarkivet.

Fællesorganisationen af Landkommuner med bymæssig bebyggelse (Foreningen af bymæssige Kommuner). Rigsarkivet.

Lister over medlemmer af Asminderød-Grønholts sogneråd med angivelse af partitilhørsforhold udarbejdet af Ernst Tursø. Fredensborg Arkiverne.

Lyng-Kronborg herreds provsti. Skoledirektionen. Rigsarkivet.

Materiale vedrørende foreningens stiftelse. Rigsarkivet.

Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsen, 2. kontor approberede Skoleplaner 1901-1910. Rigsarkivet.

Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsen, 2. kontor approberede Skoleplaner, amtsvis ordnede 1920-1934. Rigsarkivet.

Skoleberetninger 1910, Alfabetisk ordnet efter Amt. Rigsarkivet.

Sognerådets Forhandlingsprotokoller 1898-1935. Rigsarkivet.